

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.90>

УДК 657

*М. Ю. Татенко,
молодший фахівець ТОВ «Ернст енд Янг», аспірант кафедри фінансового аналізу та аудиту, Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2456-0240>*

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

*М. Tatenko,
Junior tax expert of Ernst & Young LLC, PhD student of the Department of Financial Analysis and Audit, State University of Trade and Economics*

DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

У статті розглянуто тенденції діяльності підприємств агробізнесу в умовах євроінтеграції. Визначено підходи до визначення поняття «агробізнес», виділено найбільш точну характеристику даної категорії. Проаналізовано роботи провідних науковців, які займалися дослідженням діяльності підприємств агробізнесу, виділено ключові питання, які ще недостатньо розглянуті та вивчені в науковій літературі. Розглянуто поняття «підприємство агробізнесу» та «сільськогосподарське підприємство» у нормативно-правовій базі України та працях видатних науковців, визначено власне трактування даних термінів. Охарактеризовано

ознаки діяльності підприємств агробізнесу та сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах, серед яких варто виділити землю, як основний актив, сезонність, вплив кліматичних умов, дотримання технічних умов, повторне використання, організація ефективних каналів збуту продукції, стратегічне управління ризиками, просторове розміщення виробництва, необхідність залучення коштів, дотримання стандартів якості до харчових продуктів, наявність великої конкуренції, наявність специфічних чинників впливу на ринки збуту сільськогосподарської продукції тощо. Виділено ключові проблеми функціонування вітчизняних підприємств агробізнесу, зокрема негативний вплив війни на діяльність та розвиток підприємств даної галузі, визначено шляхи розвитку та вдосконалення діяльності підприємств агробізнесу, що мінімізуватимуть їх збитки та втрати. Акцентовано увагу на тих новітніх підходах діяльності, що сприятимуть отримання вигоди навіть від тих територій, що на сьогодні є забруднені мінно-вибуховими предметами. Визначено ключові тенденції експорту основної сільськогосподарської продукції до країн Європейського Союзу (далі – ЄС). З'ясовано ключову роль ЄС як торговельного партнера України в умовах блокади та окупації більшості морських портів України. Акцентовано увагу на унікальності досвіду адаптації українських підприємств агробізнесу до євроінтеграційних процесів в умовах війни. Запропоновано кроки щодо усунення та мінімізації ризиків діяльності підприємств спричинених війною.

The article examines the trends in the activities of agribusiness enterprises in the context of European integration. Approaches to the definition of the concept of "agribusiness" are determined, the most accurate characterization of this category is allocated. The works of leading scholars who have studied the activities of agribusiness enterprises are analyzed, and key issues that have not yet been sufficiently considered and studied in the scientific literature are highlighted. The concepts of "agribusiness enterprise" and "agricultural enterprise" in the legal framework of Ukraine and the works of prominent scholars are considered, and the author's own interpretation of these terms is defined. The author characterizes the features of agribusiness enterprises and agricultural enterprises in modern conditions, among which are land as the main asset, seasonality, the impact of climatic conditions, compliance with technical conditions, reuse,

organization of effective sales channels, strategic risk management, spatial location of production, the need to raise funds, compliance with quality standards for food products, the presence of strong competition, the presence of specific factors influencing the markets for agricultural products. The key problems of functioning of domestic agribusiness enterprises, in particular, the negative impact of the war on the activities and development of enterprises in this industry, are highlighted, and the ways of development and improvement of agribusiness enterprises that will minimize their losses and losses are identified. Attention is paid to the newest approaches of activity, that will help to benefit even from those areas that are currently contaminated with mines and explosives. The key trends in the export of major agricultural products to the European Union (EU) are identified. The key role of the EU as a trading partner of Ukraine in the context of the blockade and occupation of most Ukrainian seaports is clarified. The author emphasizes the unique experience of adaptation of Ukrainian agribusiness enterprises to European integration processes in the context of war. Steps are proposed to eliminate and minimize the risks of enterprises caused by the war.

Ключові слова: *підприємство, агробізнес, сільськогосподарське підприємство, сільськогосподарська продукція, євроінтеграція, експорт, виробничі потужності.*

Keywords: *enterprise, agribusiness, agricultural enterprise, agricultural products, European integration, exports, production facilities.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування економіки України важливу роль відіграють підприємства, що здійснюють свою діяльність у сфері сільського господарства та агробізнесу. Більш того, діяльність підприємств аграрної сфери діяльності забезпечує сировинними та харчовими потенціалом населення України та сприяє розвитку виробних потужностей вітчизняних підприємств суміжних галузей економіки, що є критично важливим для функціонування економіки України в умовах воєнного стану. Разом з тим, слід зазначити, що суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність у сфері агробізнесу, відіграють провідну роль у

формуванні вітчизняного ВВП, оскільки значна частка виробленої продукції на території України припадає саме на сільськогосподарську продукцію.

Агробізнес, як вид діяльності є відносно новим напрямом діяльності суб'єктів господарювання і в класичному вигляді являє собою сукупність операцій з виробництва та розподілення продукції, необхідної для постачання фермерських господарств а також сукупність галузей, що займаються транспортуванням, зберіганням, переробкою і розподілом сільськогосподарської продукції [18, с.54]. Проте на сучасному етапі функціонування вітчизняної та світової економіки поняття підприємств агробізнесу набуло більш специфічних рис і вимагає чіткої класифікації. Крім цього, особливо гостро постає питання тотожності понять «підприємство агробізнесу» та «сільськогосподарське підприємство».

Важливим кроком для європейського розвитку України є низка заходів, кінцевою метою яких є не просто повноцінне членство нашої держави в ЄС, але й інтеграція усіх галузей економіки в європейський простір. При цьому, євроінтеграційні процеси в Україні матимуть важливий вплив на розвиток підприємств агробізнесу, які забезпечують продовольчу безпеку не лише нашої держави, але й низки європейських та африканських держав. Більш того, експортному та ресурсному потенціалу нашої держави у сфері агробізнесу та сільського господарства загрожує низка негативних чинників, спричинених війною з РФ, ключовими з яких є окупація деяких територій, що мають високий сільськогосподарський потенціал та блокада низки портів, що дуже ускладнює постачання аграрної продукції морськими шляхами, які в свою чергу, дозволяли постачати значні обсяги зерна, кукурудзи та інших сільськогосподарських культур. Адже до війни 75% зовнішнього українського товарообігу припадало на морські порти[8]. Укладення Зернової угоди значно підвищило експортно-імпортні можливості українських підприємств агробізнесу, проте припинення домовленостей та вихід з угоди РФ з послідовними атаками на портову інфраструктуру портів Одеси та Чорноморська спричинили нові ризики не лише постачання агропродукції до

інших країн, але і поставило під загрозу зберігання зерна у сховищах портової інфраструктури. Зокрема, за словами заступника голови Всеукраїнської аграрної ради, Дениса Марчука, після припинення «зернової ініціативи» у Дунайських та Одеському морських портах було знищено близько 270 тисяч тонн зерна внаслідок російських обстрілів, яке було законтрактоване та мало йти на зовнішні ринки[17]. Тому перед українськими підприємствами стоїть дві основні мети: максимально швидко інтегруватися в економічний простір ЄС та пристосуватися до економічних умов, у яких має функціонувати Україна через війну. Усе вищенаведене доводить, що питання розвитку підприємств агробізнесу в умовах євроінтеграції є дуже актуальним на сьогодні.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Питання діяльності підприємств агробізнесу розглядалося у дослідженнях Назарової К., Гордополова В., Куляші Н., Куляші О. [11], Дугар Т., Мац Т. [7], Лазаревої О., Мась А., Борисевич К. [9], Гуренко Т. [6], Божидай І. [3], Микитюк В., Паламарчук Т., Русак О. [10], Бойко Л., Бойко В.[4], Погорєлової Т.[13] та багато інших. Не дивлячись на значний внесок зазначених науковців, залишається нерозкритими низка питань, які стосуються питання функціонування агробізнесу, зокрема, не досліджено особливості функціонування вітчизняних підприємств агробізнесу в умовах одночасного впливу негативних чинників, спричинених війною з РФ та євроінтеграційних процесів, не досліджено в повній мірі досвід інтеграції агробізнесу інших європейських країн в процесі їх асоціації з ЄС, не виділено певні інноваційні напрями розвитку агробізнесу в умовах забруднення частини сільськогосподарських земель мінно-вибуховими елементами та їх непридатності приносити економічні вигоди, не розглянуто спільні та відмінні риси понять «сільськогосподарське підприємство» та «підприємство агробізнесу» не визначено у повній мірі проблематику трактування даних термінів у чинному законодавстві України.

Формування цілей статті. Метою дослідження є розкриття вищенаведених питань а також визначення тенденцій функціонування вітчизняних підприємств агробізнесу в євроінтеграційних умовах.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній гостро постає питання чіткого виокремлення поняття підприємств агробізнесу та самого агробізнесу як виду підприємницької діяльності. Одним із ключових недоліків вітчизняного законодавства є відсутність категорій понять «агробізнес». У дослідженнях провідних науковців сучасності та інтернет-джерелах вищенаведене поняття має дещо різне трактування (табл.1).

Таблиця 1. Визначення категорії «Агробізнес» у працях видатних науковців та веб-ресурсах

Визначення поняття «Агробізнес»	Джерело
являє собою сукупність операцій з виробництва та розподілення продукції, необхідної для постачання фермерських господарств, а також сукупність галузей, що займаються транспортуванням, зберіганням, переробкою і розподілом сільськогосподарської продукції	12; 20
вид підприємницької діяльності у галузях сільського господарства, виробництва основних засобів для сільського господарства та харчової промисловості, обслуговування сільського господарства	9,с.5; 13,с.58
сектор ринкової економіки, що охоплює виробництво, переробку, розподіл, зберігання та доставку до споживача сільськогосподарської продукції. Він є одним з найбільш перспективних видів бізнесу в Україні	18,с.54
це вид економічної діяльності, що стосується виробництва, індустріалізації та комерціалізації продуктів, що відносяться до сільського та лісового господарства, а також інших серій природних ресурсів	1
взаємопов'язаний та взаємозалежний ланцюжок руху продовольства і сировини, що починається з постачання господарства матеріально-технічними засобами й закінчується кінцевим споживачем	2, с.44

У законодавчій базі України відсутнє визначення та характеристика понять «агробізнес» та «підприємство агробізнесу». Натомість у чинних нормативно – правових актах містяться трактування поняття «сільськогосподарське підприємство», які хоч і суперечать певною мірою один одному, дають можливість відносно чітко визначити підприємства

даної категорії. Крім цього, доречно зазначити твердження деяких науковців щодо поняття сільськогосподарське підприємство». (рис.1.)

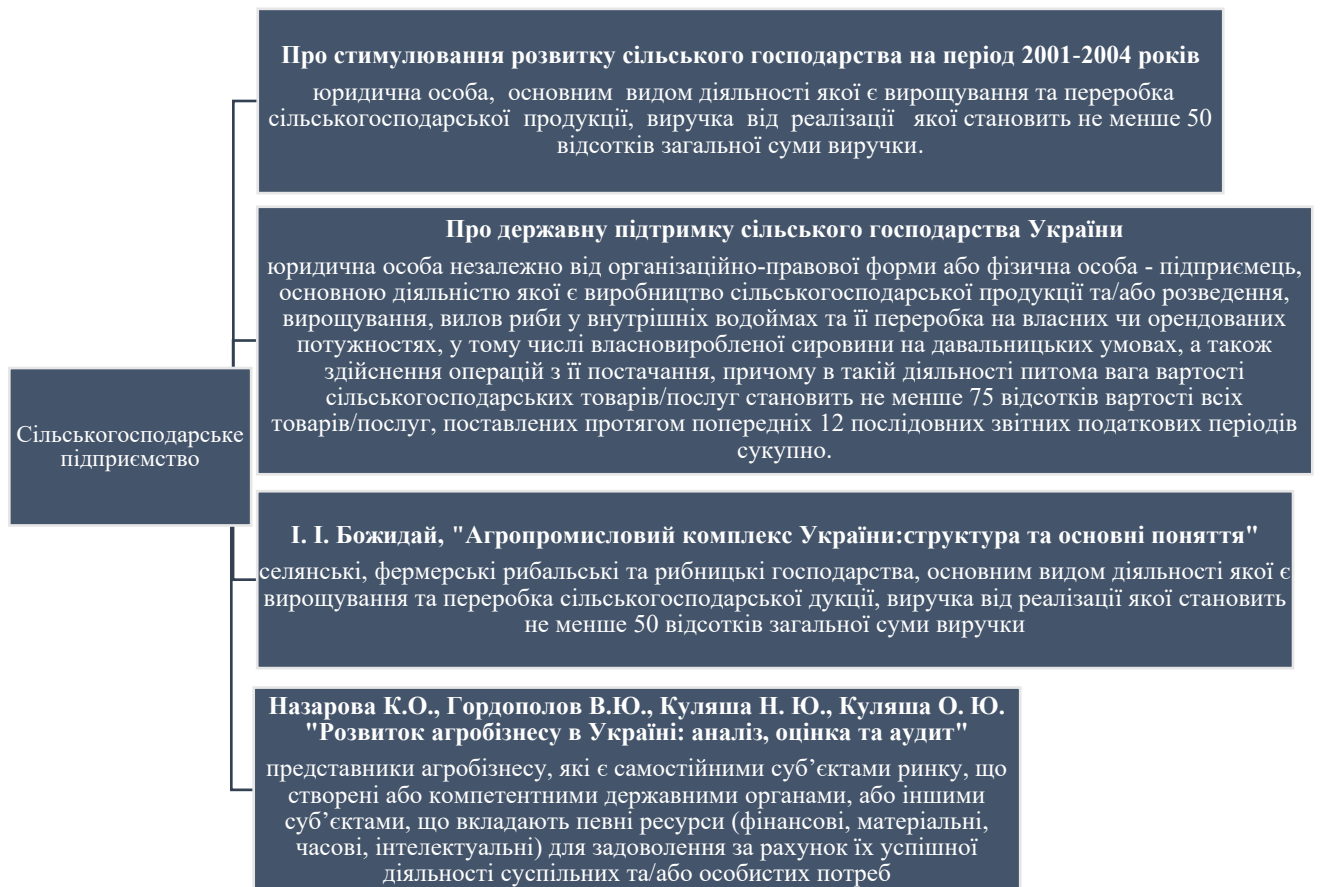

Рис. 1. Визначення понятійної категорії «Сільськогосподарське підприємство».

Удосконалено за джерелами [3, с.110 ;11, с.138; 14; 16;]

Наведена інфорграфіка свідчить про дещо різні та неоднозначні підходи до трактування поняття «сільськогосподарське підприємство». На наш погляд, найбільш широко охоплює дану категорію визначення, надане групою науковців на чолі з Назаровою К.О., та Гордополовим В.Ю.[11,с.138], та визначення, яке міститься в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України»[14]. Органічне поєднання цих визначень буде найбільш точним вираженням даного поняття. Тому, на наш погляд, сільськогосподарське підприємство – це юридичні особи або фізичні-особи підприємці – представники агробізнесу, які є самостійними суб'єктами ринку, що створені або компетентними державними органами, або іншими

суб'єктами, основною діяльністю яких є виробництво сільськогосподарської продукції та/або розведення, вирощування, вилов риби у внутрішніх водоймах та її переробка на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, а також здійснення операцій з її постачання, причому в такій діяльності питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.

Окрім поняття «сільськогосподарське підприємство» є доречним викласти власне бачення трактування поняття «Підприємство агробізнесу». Тому з урахуванням вищенаведеного поняття та особливостей діяльності агропідприємств, підприємство агробізнесу – це юридичні особи або фізичні-особи підприємці – представники агробізнесу, які є самостійними суб'єктами ринку, що створені або компетентними державними органами, або іншими суб'єктами, основною діяльністю яких є виробництво, переробка, розподіл, зберігання та доставка до споживача сільськогосподарської продукції.

Діяльність підприємств агробізнесу та сільськогосподарських підприємств має низку ознак (табл. 2).

Отже, підприємства агробізнесу мають провідне значення для гармонічного функціонування української економіки. Як влучно відмітив Гордополов В.Ю., перед вітчизняними підприємствами стоїть завдання інтеграції в міжнародний економічний простір[5, с.43]. Враховуючи, що Україна вже тривалий період часу здійснює євроінтеграційний вектор свого розвитку, кінцева мета якого є повноправне членство нашої держави у ЄС, виникає необхідність визначення напрямів розвитку вітчизняних підприємств агробізнесу в таких умовах.

Таблиця 2. Характерні ознаки діяльності підприємств агробізнесу та сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах

Ознака	Характеристика
Земля як основний актив	Основою виробництва в галузі рослинництва є земля. При цьому, даний актив дає один із найбільших приростів обсягу виробництва продукції, при цьому фактично не зношуючись.
Сезонність та вплив кліматичних умов	Результати діяльності значною мірою залежать від сезонності виробництва продукції рослинництва та кліматичних умов, які не підконтрольні товаровиробникам, але які мають безпосередній вплив на урожайність сільськогосподарських культур. Погодні чинники (засуха, град, повінь, заморозки) можуть істотно впливати на обсяги надходження продукції з виробництва, її якість, рівень витрат на доведення до товарних кондицій, а отже й на ціну. Коливання обсягів товарної продукції та її вартості для кінцевого споживача безпосередньо впливає на масштаби товарообігу підприємств агробізнесу.
Дотримання технічних умов	Процес виробництва пов'язаний зі створенням біологічних активів (живих організмів), що вимагає дотримання технологічних умов в процесі вегетації для кожної окремої культури, яка вирощується підприємством.
Повторне використання	Частина продукції рослинництва може використовуватись для відновлення виробничого циклу у наступні періоди (як правило для сівби).
Організація ефективних каналів збуту продукції	Підприємства даної галузі можуть ефективно функціонувати за умови ритмічного надходження матеріально-технічних ресурсів (пального, кормів, добрив тощо) і своєчасного збуту продукції. Роль компенсаторів нерівномірності процесів постачання та збуту відіграє складське господарство. Водночас, продукція, що швидко псується, потребує швидкої реалізації, тобто її пропозиція є нееластичною. Це зумовлює необхідність налагодження каналів прямого збуту продукції. Ключовим питанням організації постачання та збуту також є процес управління запасами, завданням якого є оптимізація останніх для зменшення рівня постійних витрат та необґрунтованих інвестицій в товарні запаси.
Стратегічне управління ризиками	Діяльність підприємств агробізнесу характеризується високим рівнем невизначеності ринкової кон'юнктури та наявністю багатьох економічних ризиків, недостатньо оперативним надходженням інформації та її опрацюванням, що негативно впливає на своєчасність прийняття управлінських рішень та рівень їх обґрунтованості. Підприємства змушені розробляти стратегії для зменшення впливу цих ризиків.
Просторове розміщення виробництва	Для підприємств агробізнесу та сільськогосподарських підприємств характерне значне просторове розміщення виробництва, що зумовлює досить великі транспортно-логістичні витрати на реалізацію продукції. У зв'язку з цим існує потреба будівництва розвинутої мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Необхідність залучення коштів	Агробізнес потребує значних капіталовкладень у землю, обладнання, технології, насіння, добрива та інші ресурси. Це може створювати фінансові виклики для підприємств галузі, особливо для невеликих сільськогосподарських виробників. Крім того, нерівномірність виробничого процесу впливає на виникнення дефіциту в коштах в певні періоди, що часто зумовлює необхідність в залученні кредитних коштів сільськогосподарськими товаровиробниками під майбутній врожай, що є вкрай ризикованим.
Дотримання стандартів якості до харчових продуктів	Комерційна діяльність підприємств агробізнесу та сільськогосподарських підприємств характеризується високим ступенем регуляції у сферах якості продукції, безпеки харчових продуктів, екологічних стандартів та інших аспектів. Дотримання цих стандартів зазвичай є обов'язковим у всіх ланках «продуктового ланцюга».
Наявність великої конкуренції	Комерційна діяльність підприємств агробізнесу значною мірою здійснюється на ринках, що за своїми ознаками наближаються до ринку досконалої конкуренції. Вони характеризуються однорідністю та високою замінністю продуктів харчування, великою кількістю незалежних виробників, а також ціною нееластичністю попиту. Остання проявляється у тому, що збільшення споживачами закупівлі на 10% потребує зниження ціни на продукцію на 40–50%. Тому нееластичність попиту до ціни і доходів населення має враховуватися при формуванні збутової політики підприємств. Для збільшення збуту також важливим є освоєння нових ринків, постійний моніторинг споживчих настроїв та потреб, реалізація ефективної маркетингової стратегії.
Наявність специфічних чинників впливу на ринки збуту сільськогосподарської продукції	На збутову політику та ефективність комерційної діяльності підприємств агробізнесу великою мірою впливають: значна іммобільність ресурсів цільового використання, високий рівень конкуренції і кредитозалежності галузі, внутрішнє споживання частини продукції, високий рівень самозабезпечення населення продуктами харчування. Через останній чинник істотно зменшується місткість внутрішнього ринку, зокрема в сегментах плодоовочевої продукції та продукції тваринництва.

Удосконалено за джерелами [2, с. 44-45; 19, с.10-12, 28]

Перш за все, слід зазначити, що діяльність підприємств агробізнесу в останні роки стикнулася з низкою ризиків, спричинених негативним впливом війни. Підприємства агробізнесу, особливо ті суб'єкти господарювання, виробничі та складські потужності яких знаходяться в безпосередній близькості від території активних бойових дій, отримують значні збитки, спричинені ракетними та артилерійськими ударами по складським та виробничим приміщенням. Більш того, частина сільськогосподарських угідь

таких підприємств непридатна для вирощування сільськогосподарських культур внаслідок забруднення мінно-вибуховими предметами[15]. Крім цього, як зазначалося вище, з 2022 року значно ускладнилася ситуація з експортом виготовленої українськими агропідприємствами продукції на європейські та світові ринки сільськогосподарської продукції через блокаду або окупацію значної кількості українських морських портів, що є пріоритетними та найбільш ефективними логістичними артеріями для експорту багатьох видів сільськогосподарської продукції[8]. Але разом з тим, обсяг реалізації найпоширеніших сільськогосподарських культур, таких як кукурудза та пшениця, за останні роки до країн ЄС значно зріс (рис. 2), що пояснюється в першу чергу, збільшенням експортоорієнтованості української агропродукції до ринку ЄС.

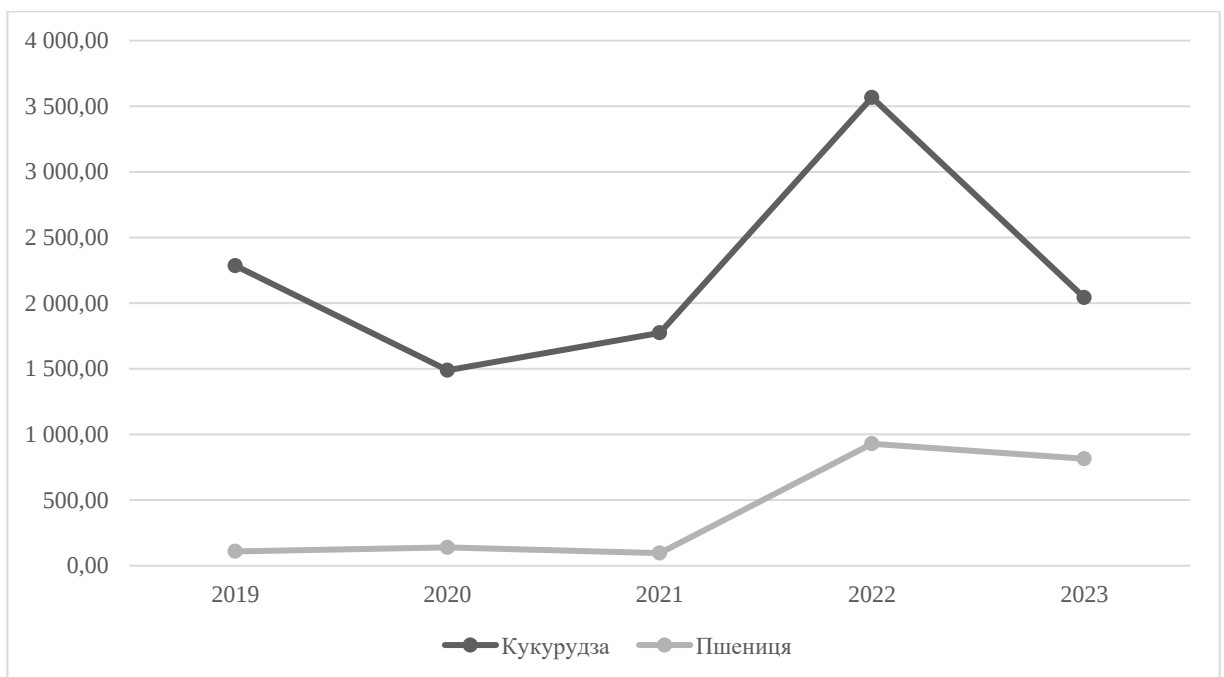

Рис. 2. Обсяг експорту кукурудзи та пшениці до країн ЄС у 2019 – 2023 роках, млн дол. США.

Удосконалено за джерелом [21]

При цьому, досліджуючи тенденції розвитку українських підприємств агробізнесу в євроінтеграційних умовах, слід відзначити, що їх функціонування в сучасних умовах пов'язане з безліччю негативних ризиків, спричинених війною. Більш того, для розв'язання низки проблем,

спричинених веденням бойових дій, українські агропідприємства не можуть орієнтуватися на аналогічний досвід інших країн членів ЄС, що робить досвід функціонування українських підприємств агробізнесу в умовах війни певною мірою унікальним, але разом з тим, вимагатиме нових альтернативних рішень. Тому, для ефективного розвитку підприємств агробізнесу в євроінтеграційних умовах нами запропоновано такі шляхи усунення або мінімізації ризиків пов'язаних з війною:

1. Перенесення виробничих потужностей якнайдалі від території бойових дій та прифронтових територій
2. Розвиток стартапів, які дозволяють активно використовувати території, забруднені мінно-вибуховими предметами та залучення фінансування проєктів, які спрямовані на розмінування та очищення забруднених мінно-вибуховими предметами територій. Яскравим прикладом може слугувати проєкт команди МЗС та Saatchi & Saatchi Ukraine під назвою «Мед Мінних Полів» принцип реалізації якого наступний: щоб уникнути контакту з мінами, дрони засівають заміноване сільськогосподарське поле спеціальною сумішшю медоносних трав. Після цього нектар збирають бджоли, яким також не страшні міни. А зібраний мед стане потужним засобом комунікації про проблему замінованих земель, що дозволить залучити до розмінування ще більше міжнародних партнерів та донорів[15].
3. Розробка та впровадження стандартів, якими керуються у своїй діяльності європейські підприємства агробізнесу. Це у першу чергу, стосуватиметься якості виробленої продукції та автоматизації процесів виробництва сільськогосподарської продукції.

Загалом слід зазначити, що Україна показала доволі високий потенціал, витримавши найскрутніший період війни і продовжуючи адаптуватися до нових надскладних умов функціонування економіки. Разом з тим, незважаючи на низку негативних чинників, спричинених війною, Україна не

втратила статус провідної європейської аграрної держави, та продовжує інтегруватись до економічного простору ЄС, тому діяльність вітчизняних підприємств агробізнесу в таких умовах має значний вплив на продовольче та економічне благополуччя нашої держави як зараз, так і в осяжному майбутньому.

Висновки і пропозиції. На сьогодні діяльність підприємств агробізнесу має провідне значення для функціонування вітчизняної економіки, що реалізовується у забезпеченні сировинними та харчовими потенціалом населення України та сприяє розвитку виробних потужностей вітчизняних підприємств суміжних галузей економіки, що, у свою чергу, є критично важливим для функціонування економіки України в умовах воєнного стану. Крім цього, підприємства агропромислового сектору економіки відіграють провідну роль у формуванні вітчизняного ВВП, оскільки значна частка виробленої продукції на території України припадає саме на сільськогосподарську продукцію.

Щодо ідентифікації самих підприємств агробізнесу, на сьогодні особливо гостро постає питання тотожності понять «підприємство агробізнесу» та «сільськогосподарське підприємство». У законодавчій базі України відсутнє визначення та характеристика понять «агробізнес» та «підприємство агробізнесу». Натомість у чинних нормативно – правових актах містяться трактування поняття «сільськогосподарське підприємство», які хоч і суперечать певною мірою один одному, дають можливість відносно чітко визначити підприємства даної категорії. У процесі дослідження даної категорії нами визначено, що, сільськогосподарське підприємство – це юридичні особи або фізичні-особи підприємці – представники агробізнесу, які є самостійними суб'єктами ринку, що створені або компетентними державними органами, або іншими суб'єктами, основною діяльністю яких є виробництво сільськогосподарської продукції та/або розведення, вирощування, вилов риби у внутрішніх водоймах та її переробка на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на

давальницьких умовах, а також здійснення операцій з її постачання, причому в такій діяльності питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно, тоді як підприємство агробізнесу – це юридичні особи або фізичні-особи підприємці – представники агробізнесу, які є самостійними суб'єктами ринку, що створені або компетентними державними органами, або іншими суб'єктами, основною діяльністю яких є виробництво, переробка, розподіл, зберігання та доставка до споживача сільськогосподарської продукції.

Вітчизняні підприємства агробізнесу здійснюють активний розвиток в умовах євроінтеграційних процесів в Україні, кінцева мета яких є максимальна інтеграція нашої країни в правове та економічне поле ЄС. Зокрема виявлено, що в останні роки стрімко зріс обсяг експорту основних сільськогосподарських культур до країн ЄС, що можна пояснити скороченням транспортних можливостей українських портів внаслідок блокади та окупації низки з них та як наслідок, більшою переорієнтацією на ринки наших європейських партнерів.

На сьогодні нами запропоновано три основні шляхи розвитку підприємств агробізнесу в євроінтеграційних умовах а саме: дистанціювання виробничих потужностей підприємств від лінії зіткнення, розвиток стартапів, що дозволяють використовувати деякі сільськогосподарські землі, які не придатні для стандартної обробки, та впровадження стандартів якості європейських підприємств агробізнесу на виробництві.

Література

1. Агропромисловість - що це таке, визначення та поняття. *Economy-Pedia.com*. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11040896-agroindustry#menu-1> (дата звернення: 03.02.2024).
2. Бобечко А. Суть та особливості комерційної діяльності підприємств агробізнесу. *Science, latest trends, modern problems and improvement of*

theories : XXXIV International Scientific and Practical Conference, м. Варшава, 29 серп. 2023 р. Варшава, 2023. С. 42–45.
URL: <https://doi.org/10.46299/isg.p.2023.1.34> (дата звернення: 03.02.2024).

3. Божидай І. І. Агропромисловий комплекс України структура та основні поняття. *Агросвіт*. 2019. № 21. С. 107. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.21.107> (дата звернення: 03.02.2024).

4. Бойко Л. О., Бойко В. О. Сучасний стан агробізнесу в Україні та його ревіталізація у післявоєнний період. *Таврійський науковий вісник. серія: економіка*. 2023. № 16. С. 55–61. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.7> (дата звернення: 03.02.2024).

5. Гордополов В. Сутність, принципи та критерії вибору стратегій зовнішньоекономічної діяльності. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: Міжнар. науково-практ. Інтернет-конф., м. Тернопіль, 28 трав. 2021 р. С. 43–45 (дата звернення: 03.02.2024).

6. Гуренко Т. Обліково-аналітичний інструментарій в управлінні стратегією підприємств агробізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-34> (дата звернення: 03.02.2024).

7. Дугар Т. Є., Мац Т. П. Економічний зміст процесу реалізації продукції сільськогосподарського підприємства під призмою аудиту. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2020. № 1(59). С. 37–43. URL: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/59-6> (дата звернення: 03.02.2024).

8. Заблоковані порти – не вирок. Куди Україна перенаправляє експортні потоки і що з цього виходить. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/11/686894/> (дата звернення: 30.01.2024).

9. Лазарєва О. В., Мась А. Ю., Борисевич К. Ю. Орієнтири розвитку агробізнесу в системі управління земельними ресурсами в Європі та

Україні. *Агросвіт*. 2022. № 2. С. 3. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.2.3> (дата звернення: 03.02.2024).

10. Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. Аналіз і перспективи розвитку агробізнесу: регіональний аспект. *Наукові горизонти*. 2019, № 3(76). С. 30–37. URL: <https://doi.org/10.33249/2663-2144-2019-76-3-30-37> (дата звернення: 03.02.2024).

11. Назарова К. О., Гордополов В. Ю., Куляша Н. Ю., Куляша О. Ю. Розвиток агробізнесу в Україні: аналіз, оцінка та аудит. *Бізнес Інформ*. 2020. №9. С. 136–146. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-136-146> (дата звернення: 03.02.2024).

12. Організація агробізнесу: Тема 1. Сутність і форми організації агробізнесу | Навчальний портал НУБіП. *Головна/Навчальний портал НУБіП*. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/page/view.php?id=129650> (дата звернення: 03.02.2024).

13. Погорелова, Т. В. Статистичні аспекти моніторингу агробізнесу України. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / За ред. : М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет*. 2019. № 1 (69). С. 58–67 (дата звернення: 03.02.2024).

14. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

15. Проєкт "Мед Мінних Полів" допомагатиме збирати кошти на розмінування України. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/proyekt-med-minnih-poliv-dopomagatime-zbirati-koshti-na-rozminuvannya-ukrayini> (дата звернення: 03.02.2024).

16. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років : Закон України від 18.01.2001 р. № 2238-III : станом на 26 черв. 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

17. У дунайських та Одеському портах внаслідок обстрілів знищені 270 тисяч тонн зерна - експерт. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3754477-u-dunajskih-ta-odeskomu-portah-vnaslidok-obstriliv-zniseni-270-miljoniv-tonn-zerna-ekspert.html> (дата звернення: 30.01.2024).
18. Федорчук Н. Розвиток агробізнесу України, як сектору ринкової економіки. *The XI International Science Conference «Theoretical approaches of Fundamental Sciences. Theory, Practice and prospects*, м. Женева, 26-28 квіт. 2021 р. Женева. С. 54–55 (дата звернення: 03.02.2024).
19. Чичун С. Особливості системи обліку та аудиту сільськогосподарських підприємств (на прикладі ТОВ «Аграрний край»): Кваліфікаційна робота. Тернопіль, 2022. 73 с.
URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40740/1/Robota_Chychun.pdf (дата звернення: 03.02.2024).
20. A concept of agribusiness by John H. Davis and Ray A. Goldberg. *HathiTrust*. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.32106006105123&seq=8> (дата звернення: 03.02.2024).
21. ВІ - Показники зовнішньої торгівлі України. *Державна Митна служба України*. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/import-export> (дата звернення: 03.02.2024).

References

1. Economy-Pedia.com (2024), “Agroindustry - what is it, definition and concepts”, available at: <https://uk.economy-pedia.com/11040896-agroindustry#menu-1> (Accessed 03 February 2024).
2. Bobechko, A. (2023), “The essence and features of commercial activity of agribusiness enterprises”, *Nauka, ostanni tendentsii, suchasni problemy ta vdoskonalennia teorij. XXXIV Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* [Science, latest trends, modern problems and improvement of theories. XXXIV International Scientific and Practical Conference], Warsaw, Poland, pp. 42-45.

3. Bozhydai, I. I.(2019), “Agricultural complex of Ukraine: structure and basic concepts”, *Agrosvit*, [Online], vol. 21, available at: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3002&i=14> (Accessed: Feb. 03, 2024).

4. Boyko, L.O. and Boyko, V.O.(2023), “The current state of agribusiness in Ukraine and its revitalization in the post-war period”, *Tavrian Scientific Bulletin. series: Economics*, [Online], vol. 16, available at: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/359> (Accessed: Feb. 03, 2024).

5. Hordopolov, V. (2021), “The essence, principles and criteria for choosing strategies for foreign economic activity”, *Oblik, opodatkuvannia i kontrol': teoriia ta metodolohiia. Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet-konferentsiia* [Accounting, taxation and control: theory and methodology. International scientific and practical conference], Ternopil, Ukraine, May 28. 2021, pp. 43-45.

6. Gurenko, T. (2023), “Accounting and analytical tools in the management of the strategy of agribusiness enterprises”, *Economy and society*, [Online], vol. 51, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2488> (Accessed Feb. 03, 2024).

7. Dugar, T. E. and Matz, T. P. (2020), “Economic content of the process of selling products of an agricultural enterprise under the prism of audit”, *Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic Sciences*, [Online], vol. 1, no. 59, available at: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/84> (Accessed: Feb. 03, 2024).

8. Ekonomichna Pravda (2022), “Blocked ports are not a sentence. Where does Ukraine redirect export flows and what does it mean?”, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/11/686894/> (Accessed 30 January, 2024).

9. Lazareva O. V., Mas A. Y. and Borysevych K. Y. (2022), “Guidelines for the development of agribusiness in the land management system in Europe and Ukraine”, *Agrosvit*, vol. 2, pp.4-9.

10. Mykytyuk, V. M., Palamarchuk, T. M. and Rusak, O. P. (2019), “Analysis and prospects for the development of agribusiness: a regional aspect”, *Scientific horizons*, vol. 3, no.76, pp. 30-37.

11. Nazarova, K. O., Hordopolov, V. Y., Kulyasha and N. Y., Kulyasha, O. Y. (2020), “Development of agribusiness in Ukraine: analysis, evaluation and audit”, *Business Inform*, vol.9, pp. 136-146.

12. Educational portal of NULES (2021), “Organization of agribusiness: Topic 1. The essence and forms of agribusiness organization”, available at: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/page/view.php?id=129650> (Accessed 03 February, 2024).

13. Pogorelova, T. V. (2019), “Statistical aspects of monitoring agribusiness in Ukraine”, *Bulletin of Socio-Economic Research: a collection of scientific*, vol. 1, no.69 (Accessed 03 Feb 2024).

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine “On State Support of Agriculture of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (Accessed 03 February, 2024).

15. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2023), “The “Honey of the Minefields” project will help raise funds for demining Ukraine”, available at: <https://mfa.gov.ua/news/proyekt-med-minnih-poliv-dopomagatime-zbirati-koshti-na-rozminuvannya-ukrayini> (Accessed 03 February 2024).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine “On Stimulation of Agricultural Development for the Period 2001-2004”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14#Text> (accessed 03 February 2024).

17. Ukrinform (2024), “Expert: 270 thousand tons of grain destroyed in Danube and Odesa ports as a result of shelling”, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3754477-u-dunajskih-ta-odeskomu->

portah-vnaslidok-obstriliv-zniseni-270-miljoniv-tonn-zerna-ekspert.html (accessed 30 January 2024).

18. Fedorchuk, N. (2021), "Development of agribusiness in Ukraine as a sector of the market economy", *Teoretychni pidkhody fundamental'nykh nauk. Teoriia, praktyka ta perspektyvy. XI Mizhnarodna naukova konferentsiia* [Theoretical approaches of Fundamental Sciences. Theory, Practice and prospects. The XI International Science Conference], Geneva, Switzerland, pp. 54-55.

19. Chichun, S. (2022), "Features of the system of accounting and audit of agricultural enterprises (on the example of "Agrarian Krai" LLC)", Abstract of Masters. dissertation, Ivan Puluj Ternopil National Technical University, Ternopil, Ukraine.

20. Davis, J. H. and Goldberg, R. A. (1957), "A concept of agribusiness", Division of research graduate school of business administration Harvard university, Boston, USA, available at: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.32106006105123&seq=8> (Accessed 03 February 03 2024).

21. The official site of State Customs Service of Ukraine (2024), "BI - Foreign Trade Indicators of Ukraine", available at: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/import-export> (Accessed 03 February 2024).

Стаття надійшла до редакції 13.02.2024 р.